

VERONICA BALAJ

LITERATURĂ VERSUS TEOLOGIE

COMPLEMENTARITĂȚI ÎN OPERA preotului poet Theodor Damian

Deși am realizat interviuri scrise și radiofonice cu distinsul, eruditul, desigur renumitul preot poet Theodor Damian, recunosc din start, încep acest text sub imperiul emoției. Sunt chiar temătoare că nu voi reuși să scriu despre personalitatea sa, în termenii care pot ilustra măcar o parte din poliedrica sa activitate. Chiar dacă mă voi referi doar la una dintre cele peste 50 de cărți pe care le-a semnat. Pentru a mă salva de o prezentare superfluă, preferând o punctare concretă, am ales volumul *Glose literare* (Editura Timpul, Iași, 2025). Înainte de orice referire, se impune a-mi motiva emoția despre care vorbeam și alegerea acestui palier comparativ: literatură și spiritualitate.

Preotul și Poetul **Theodor Damian** din New York (originar din România) are un traseu intelectual profesional impresionant, ceea ce îi conferă o largă privire *teologică, filozofică și etică* asupra culturii în general, a creației artistice, dar și în privința *intercomunicării teologice și culturale*. Eșafodajul formării sale se bazează pe studii remarcabile: cursuri universitare la București, masterat în teologie la Princeton Theological Seminary, două doctorate în teologie, obținerea de diplome de rang înalt la Lausanne și Geneva, Elveția... A devenit Profesor Universitar la *Metropolitan College of New York* în specialitățile filozofie și etică, iar Universitatea Bioterra din București i-a conferit titlul de

Doctor Honoris Causa. Un alt palier important, onorat cu spirit academic, perseverent, este și cel teologic-educational. Amintesc înființarea, la New York, a Institutului Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă unde a organizat numeroase simpozioane cu tematică teologică și culturală. În palmaresul său sunt și peste 100 de conferințe cu participare internațională. În același spirit poliedric, implicat cu o impresionantă inventivitate și perseverență, a înființat și a coordonat reviste literare precum *Symposium*, *Romanian Medievalia* și longeviva revistă *Lumină Lină/Gracious Light / Review of Romanian Spirituality and Culture*, care de curând a marcat 30 de ani de existență. Numele preotului Theodor Damian este indisolubil legat de *Biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel din New York* pe care a și ctitorit-o. Păstorirea Cenaclului literar „Mihai Eminescu”, renumit nu doar prin continuitatea sa în ani, ci pentru că este reper cultural peste ocean, despre care s-au scris cărți, se poate considera un fragment din istoria literaturii și revuisticii românești. Se cuvine a menționa, fără a face o listă, volumele de versuri, de studii de filozofie și etică privind raportul om univers, plus scrierile de critică literară.

Volumul *Glose literare* indică din titlu această dublă exercitare a valorii cuvântului: coordonata tradițional teologică și cea literară.

Pentru a demonstra această dualitate, teologie și sens literar, în cartea în discuție, iau drept argument introductiv, câteva detalii despre cuvântul *glosa*. Glosele sunt texte teologice de tip exegetic și hermeneutic cu punct de plecare în Evul Mediu, menite să explice și să comenteze texte sacre sau opere ale părinților Bisericii. *Glosa* în limba greacă veche însemna cuvânt străin, necunoscut, greu. În tradiția creștină monahală, occidentală, acest tip de scrieri explicite despre sensurile textelor biblice s-a folosit în mediile universitare monahale.

Desigur, preotul erudit Theodor Damian, autorul volumului de față, cunoaște foarte bine rolul gloselor în formarea teologică, deci, titlul poartă un sens anume. O carte modernă, cu posibile trimeri spre una scrisă în secolele XI-XII. Mă refer la *Glossa Ordinari*, o culegere de texte patristice, respectând tradiția sensului biblic. Apoi, s-a extins forma de expresie a glosei intrând în atenție și sensul filologic nu doar teologic al

cuvintelor din Biblie. Demn de reținut această îmbinare.

Iată așadar, plusul de valoare estetică și filozofică al paginilor semnate de Preotul dar și Poetul Theodor Damian. Cartea se deschide cu o pledoarie pentru comunicare. Pentru cuvântul care susține acest fapt. A comunica prin cuvânt, scris sau oral, înseamnă un dar divin, enigmatic, fascinant. Fraza rostită de autor susține afirmația de mai sus. Anume, spune autorul, „Scrișul face să înflorească pustia”. Fraza memorabilă ca sens filologic și extensie filozofică.

Dubla funcție a cuvântului, de dezvăluire a unei existențe și totodată de învăluire enigmatică a multor sensuri, este de asemenea un dat. Preiau din textul autorului, mărturia de o profunzime aparte: „Creația literară este manifestarea dorinței de comunicare.” Așa se deschide cartea despre textele unor scriitori, unii dintre ei teologi, care s-au învrednicit a scrie în formă de... glosă, despre înțelesurile subtile, profunde ale textului biblic. Așadar, autorul care le condensează într-un ciclu plin de sensuri, descoperă ambele coordonate ale textelor. Aceasta este menirea sa ca autor: revelarea sensurilor vechi într-o exprimare modernă. Cele două paliere, artistic și teologic, au o destinație comună: direcționarea morală. Cu fiecare titlu al volumelor pe care le are în atenție (și vorbim despre 413 pagini de analiză critică, de evaluare a coordonatelor fiecăruia în parte) autorul, preotul Theodor Damian, aduce dovada îmbinării celor două căi despre care vorbeam mai sus. Rețin ce frumos literar sună o pledoarie biblică: „Semănând lumină”, titlul cronicii la o lucrare semnată de Pr. Constantin Valer Necula și Pr. Maxim Iuliu Marius Morariu în volumul *Dialoguri în contratimp* (Editura Doxologia, Iași, 2025) sau „... buchetul de muguri ai Duhului”, titlul altei cronicii la cartea lui Horia Ion Groza, *Ființa pietrei* (Editura Logos, București, 2024). Interpretarea critică a preotului Theodor Damian, el însuși autor al unor texte care la rândul lor sunt exegeze, face din cartea în discuție un tratat foarte interesant de teologie, filozofie și artă. Subliniez această îmbinare de sensuri pe care Theodor Damian o împlinește cu măiestrie. Filonul filologic este partea îmbogățită a gloselor. Biblia rămâne ca fundament, ca referință existențial-filozofică prin prisma profunzimilor teologice, iar partea de literatură este plusul care

„înflorește pustia”. Mai dau doar un exemplu, întrucât reproducerea tuturor titlurilor ar priva cititorul de bucuria descoperirii esențelor din text.

Esența paginilor fiecărui volum luat în atenția apreciativă a lui Theodor Damian este reprezentată de un supratitlu exemplificator. Volumul *Glose literare* se constituie ca o altă carte nu doar de lectură apreciativă, ci de cunoaștere a fondului cărților altor autori. Se reușește astfel o extindere a comunicării. Fapt luat din start de autorul gloselor ca pe o linie verticală a demersului critic uzitat. Citez, spre exemplu, doar paginile intitulate „Poezia ca mărturisire și doxologie” pentru volumul semnat de Vasile Dan Marchiș *Bio-metaforizarea extremă* (Editura Napoca-Star, Cluj, 2023). Remarcabil este și principiul moral. Preotul Theodor Damian, autorul textelor despre cărțile prezentate în volum, nu ocolește latura tradițională a percepției teologice a lumii, așa cum reiese, de pildă, din supratitlul „Caracterul eshatologic al istoriei”, în care discută volumul semnat de mai mulți prelați, *Mozaic teologic. Informare și digitalizare* (Editura Napoca-Star, Cluj, 2022).

În concluzie, autorul Gloselor literare își demonstrează originalitatea prin felul în care explică înțelesurile Bibliei nealterând tradiționala lor valoare, ci găsind formule literare de subliniere a acestora.

Theodor Damian folosește inspirația Poetului și a scriitorului cu simț critic, arătându-se a fi un fin observator al esențelor unui text. Are meritul de a sublinia valoarea teologico-filozofică și morală a unui text, folosind arta comunicării cu subtilități filologice, artă folosită și de renumiți înaintași în domeniu: Fericitul Augustin, Grigore cel Mare, Fericitul Ieronim, Isidor din Sevilla, Toma D'Aquino și mulți alții. Volumului *Glose literare* de Theodor Damian ne este oferit ca un dar în slujba cunoașterii din perspectivă spirituală a lumii.

